

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

Т.І. Світлична

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ**

«ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ»

*(для студентів 4 курсу денної та 3 курсу заочної форм навчання
спеціальності б. 050100 «Економіка підприємства»)*

ХАРКІВ - ХНАМГ - 2009

Методичні вказівки до проведення практичних занять з курсу “Економічні ризики” (для студентів 4 курсу очної та 3 курсу заочної форм спеціальності 6. 050100 «Економіка підприємства») / Укл.: Т.І. Світлична – Харків: ХНАМГ, 2009. – 28с.

Укладач: Т.І. Світлична

Рецензент: доц..к.е.н. В.О.Пасічний

Рекомендовано кафедрою економіки будівництва,
протокол № 12 від 27.05.2009 р.

1. Загальні положення

Метою практичних занять з курсу “Економічні ризики” є закріплення теоретичних знань і придбання практичних навиків щодо аналізу факторів, які породжують ризикові ситуації, кількісної оцінки економічних ризиків та вибору методу управління ризиками. Ці знання, безумовно, сприятимуть прийняттю ефективних управлінських рішень.

Загальний розподіл годин за навчальним планом за спеціальністю «Економіка підприємства» наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - Розподіл загальних годин за навчальним планом

Форма навчання	Всього, кредит/годин	Семестр	Години			
			Аудиторні	у тому числі		Самостійна робота
				Лекції	Практичні	
Денна	3,0 / 108	7	30	15	15	78
Заочна	3,0 / 108	6	10	6	4	98

Розподіл годин за змістовими модулями наведено у таблиці 2.

Таблиця 2 – Розподіл годин за модулями

Змістові модулі (ЗМ)	Всього, кредит/годин	Форми навчальної роботи		
		Лекції	Практичні	Самостійна робота
Денна форма навчання				
Модуль	3,0 / 108	15	15	78
ЗМ 1. Сутнісна характеристика й класифікація економічних ризиків	1,5 / 54	7	7	39
ЗМ 2. Аналіз та управління економічними ризиками	1,5 / 54	8	8	39
Заочна форма навчання				
Модуль	3,0 / 108	6	4	98
ЗМ 1. Сутнісна характеристика й класифікація економічних ризиків	1,5 / 54	3	2	49
ЗМ 2. Аналіз та управління економічними ризиками	1,5 / 54	3	2	49

Практичні заняття проводяться для студентів денної і заочної форм навчання. При цьому студентам заочної форми навчання на лекційних заняттях викладаються окремі вузлові питання найбільшої складності, а на практичних заняттях розбираються і вирішуються задачі та питання, що викликають труднощі при виконанні контрольної роботи.

Розподілення занять за темами, зміст яких наведено у робочій програмі курсу, показано у таблиці 3.

Таблиця 3 - Розподіл робочого часу для проведення аудиторних практичних занять

Найменування модулю та тем	Кількість годин	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
ЗМ 1. Сутнісна характеристика й класифікація економічних ризиків		
<u>Заняття 1.</u> Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин	2	
<u>Заняття 2.</u> Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків	2	1
<u>Заняття 3</u> Тема 3. Ризики у виробничій діяльності.	2	
<u>Заняття 4</u> Тема 4. Фінансові ризики	2	
<u>Заняття 5</u> Проміжний тестовий контроль №1 з змістового модуля1.1	1	
ЗМ 2. Аналіз та управління економічними ризиками		
Тема 6. Оцінка економічних ризиків	1	
<u>Заняття 6</u> Тема 6. Оцінка економічних ризиків	2	2
<u>Заняття 7</u> Тема 6. Оцінка економічних ризиків Тема 7. Ризик – менеджмент – частина фінансового менеджменту	1 1	
<u>Заняття 8</u> Проміжний тестовий контроль №2 з змістового модуля1.2 Тема 7. Ризик – менеджмент – частина фінансового менеджменту	1 1	1
Всього	15	4

У порядку контролю знань на заняттях №5 та №7 для денної форми навчання проводяться контрольні роботи тривалістю 45 хвилин кожна. Контрольна робота вміщує в себе практичні розрахункові завдання та тести.

Контроль знань здійснюється також опитуванням студентів з тем кожного заняття. Практичні заняття з курсу “Економічні ризики” вміщують в себе:

- з'ясування через опитування основних теоретичних положень з теми практичного заняття;
- ознайомлення з умовами задач;
- виконання якісного аналізу ризикової ситуації, наведеної в завданні;
- виконання кількісних розрахунків щодо величини ризику;
- формулювання висновків щодо управління ризиковою ситуацією;
- підведення результатів рішення задачі.

На практичних заняттях може видаватися домашнє завдання для самостійного рішення.

2. Зміст практичних занять

ЗАНЯТТЯ 1

Практичне заняття проводиться з теми 1 робочої програми курсу ***“Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин”***.

Мета заняття - переконатися у неминучості ризикових ситуацій у ринковій економіці та необхідності вивчення теорії ризиків для здійснення економічної діяльності у ринкових умовах господарювання.

Заняття проводиться як семінарське з обговоренням таких питань теми:

? ? ? *на якому етапі розвитку економічних відносин у діяльності підприємств виникає економічний ризик;*

➤ *чим відрізняються ризикові ситуації, що виникають у командно-адміністративній економічній системі та ринковій;*

- як пов'язані між собою поняття “підприємництво” та “ризик”;
- який зв'язок між ризиком та невизначеністю у господарській діяльності;
- які проводяться міжнародні дослідження з проблем економічних ризиків та на якому етапі розвитку знаходиться теорія ризиків у нашій країні;
- що вивчає теорія економічних ризиків, з якими науками вона пов'язана;
- що входить у термінологічну базу теорії ризиків.

При обговоренні цих питань слід акцентувати увагу на змісті таких ключових понять:

◆ ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬСТВА

◆ ВІДНОСНА ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА

◆ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

◆ ФАКТОРИ ВИРОБНИЦТВА

◆ ПІДПРИЄМНИЦТВО

◆ РИЗИК- ТЕЙКЕР

Доцільно на практичному занятті провести самооцінку студентів на схильність до ризику за допомогою такого тесту.

Тест визначає схильність до підприємництва, нестандартного рішення, орієнтир на ризикову поведінку.

1. Я б ризикнув почати власну справу, а не працювати на когось.

2. Ніколи не піду на таку роботу, де багато подорожей.

3. Якщо я став би грати, то ніколи не робив би малих ставок.

4. Мені подобається покращувати своє життя за допомогою ідей.

5. Ніколи не покину роботу, якщо не буду впевнений, що є інша.

6. Я не схилений піти на ризик, щоб розвинути свій кругозір.

7. Знаючи, що якась конкретна нова справа може закінчитися невдачею, я не став би вкладати в неї кошти, навіть знаючи, що прибуток (виграш) може бути великий.

8. Не хотів би випробувати в житті якомога більше.

9. Не відчуваю в собі особливої потреби у збуджуючих подіях.

10. Не володію великою енергією.

11. Я можу достатньо просто давати багато прибуткових ідей.

12. Я ніколи не став би спиричатися на суму, якої зараз у мене немає.

13. Мені подобається пропонувати нові ідеї або концепції, коли реакція на них, наприклад, мого начальника непередбачена.

14. Я готов брати участь лише в таких угодах, що достатньо ясні і певні.

15. Менш надійна праця з більшим доходом мене привертає більше, ніж надійна із середнім.

16. За характером я не дуже незалежний.

Якщо Ви відповіли “так” на пункти 1,3,4,8,10,11,13,15, дайте кожній відповіді по 1 очку.

Якщо Ви відповіли “ні” на питання 2,5,6,7,9,12,14,16, також дайте кожній відповіді по 1 очку.

Якщо сума очок 13 і вище, Ви, очевидно, схильні до підприємницького ризику і володієте певними рисами ризик - тейкера.

ЛІТЕРАТУРА: [1,4,6,11,13]

ЗАНЯТТЯ 2

Практичне заняття проводиться з теми 2 робочої програми курсу “Сутність і класифікація економічних ризиків”.

Мета заняття – засвоїти зміст понять “ризик”, “економічний ризик” та інших основних термінів теорії ризиків, навчити розпізнавати ризикову ситуацію, аналізувати внутрішні та зовнішні фактори ризику, ідентифікувати економічний ризик.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання другої теми :

??? що вміщує в себе поняття “ризик”, “економічний ризик”, “підприємницький ризик”;

➤ *чим вимірюється у абсолютному та відносному вираженні економічний ризик;*

➤ *які види втрат може понести підприємство;*

➤ *що таке зони ризику;*

➤ *які виділяються зони для характеристики економічного ризику;*

➤ *які фактори відносять до зовнішніх факторів ризику, а які до внутрішніх;*

➤ *які функції виконує економічний ризик в діяльності підприємств;*

➤ *як класифікують економічні ризики.*

➤ *чим характеризується ризикова ситуація;*

Ключові питання, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ РИЗИК
- ◆ ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК
- ◆ ВТРАТИ ЗАГАЛЬНІ
- ◆ МАТЕРІАЛЬНІ ВТРАТИ
- ◆ ТРУДОВІ ВТРАТИ
- ◆ ФІНАНСОВІ ВТРАТИ
- ◆ ВТРАТИ ЧАСУ
- ◆ СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ВТРАТ
- ◆ ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
- ◆ КОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
- ◆ ФІНАНСОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
- ◆ ЗОНИ РИЗИКУ
- ◆ ФУНКЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ
- ◆ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ
- ◆ КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ РИЗИКІВ

Завдання для практичної роботи на занятті слід вибирати з урахуванням спеціальностей: студенти спеціалізації “Будівництво”, виконують завдання №№ 1,3 , а спеціалізації “Міське господарство” - завдання №№ 2,4 .

Практичне завдання 1

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання .

Підприємство очікує у наступному кварталі отримати такі показники:

Таблиця 4 - Вихідні дані

Показники \ Варіанти	од. вим.	1	2
1.Обсяг реалізації продукції	шт..	180	200
2. Ціна реалізації продукції	тис.грн.	2,0	2,0
3. Собівартість виробництва одиниці продукції	тис.грн.	1,8	1,8
4. Вартість майна підприємства	млн..грн.	10	10

У наступному кварталі можливі відхилення фактичних показників від очікуваних:

Таблиця 5 - Можливі зміни показників

Зміни та їх причини \ Варіанти	од. вим.	1	2
1.Через появу на ринку нового конкурента: -зниження обсягу реалізації продукції; -зниження ціни реалізації продукції	% тис.грн	30 -	- 0,5
2. Через неповну забезпеченість сировиною: -зниження обсягу виробництва й реалізації продукції	%	60	40
3. Через неповне використання виробничих потужностей (вихід з роботи устаткування, яке не пройшло капітальний ремонт): -зниження обсягів виробництва продукції	%	50	40
4. У зв'язку з можливою зміною постачальника сировини: -збільшення витрат на транспортування	тис.грн.	40	50

Таблиця 6 - Середня експертна оцінка ймовірностей виникнення причин ризику підприємства

Варіанти Причини ризику	1	2
1. Поява на ринку нового конкурента	0,8	0,6
2. Неповна забезпеченість сировиною	0,5	0,4
3. Неповне використання виробничих потужностей	0,7	0,5
4. Зміна постачальника	0,6	0,5

Використовуючи вихідні дані та експертні дані про ймовірність появи причин, що викликають економічний ризик у діяльності підприємства у наступному кварталі, треба:

- 1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно усіх чотирьох ризикових подій;
- 2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати;
- 3) ідентифікувати вид ризику підприємства та кількісно оцінити величину можливого ризику підприємства;
- 4) зробити висновки щодо наслідків впливу ризику на діяльність підприємства.

Практичне завдання 2

Беручи участь у конкурентній боротьбі за краще обслуговування житлового фонду, недержавне підприємство розширює перелік послуг мешканцям.

На 4 квартал поточного року підприємство підписало договори з мешканцями на виконання капітального ремонту трьох квартир загальною сумою 145000грн. Очікуваний прибуток - 1830грн.

Для виконання капітального ремонту ЖЕК придбає самостійно матеріали у розничній та оптовій торгівлі, а також, а також заключає договори на поставку столярних блоків й покриття для стелі.

Один із замовників може із-за фінансових труднощів затримати фінансування та придбання сировини (з думки самого замовника ймовірність цього - 0,5). Наслідок цього - можливе зниження обсягів реалізації послуг з ремонту у 4 кварталі на 530грн. Постачальник може змінити ціну бітумного покриття для стелі, що призведе до зростання витрат підприємства на 700грн. (ймовірність цього-0,3).

Додаткова інформація: вартість майна підприємства 5,78млн.грн

1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно двох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати.

Практичне завдання 3

Ремонтно-будівельне підприємство у наступному кварталі поточного року намічає згідно з підписаними договорами виконати обсяг робіт на загальну суму 175тис.грн. Очікуваний прибуток від реалізації складає 14,5тис.грн..

Аналізуючи виробничу ситуацію, апарат управління підприємства насторожений щодо можливих збоїв у роботі з таких причин:

1) один із замовників із-за фінансових складнощів може затримати фінансування, що приведе до нестачі матеріалів на виконанні бетонних робіт на його об'єкті і, як наслідок цього, затримається своєчасна здача об'єкта. Обсяги реалізації будівельно-монтажних робіт підприємства можуть зменшитися при цьому на суму 4,7 тис. грн. (ймовірність цього 50%);

2) висока ступінь фізичного зносу обладнання може привести до поломок та неповне використання бетономішалок, а це викличе простої у

роботі та зниження обсягів робіт на біля 20% від очікуваного обсягу 4 кварталу (ймовірність цього 30%).

Додаткова інформація: вартість майна підприємства 12,4млн.грн

1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно двох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати.

Практичне завдання 4

У наступному місяці керівництво готелю очікувало такі основні показники своєї діяльності: коефіцієнт загрузки $-0,85$; середній тариф - 30 грош.од. за одне койко - місце; кількість місць у готелю - 250; собівартість одного надаваного койко-місця 25грош.од.; вартість майна готелю 10 тис.грош.од.

Фактично ситуація склалася таким чином: по причині відмови від заброньованих місць коефіцієнт загрузки зменшився до 0,7, а із-за підвищення ринкових цін на матеріали, що використовуються для надання послуг у готелю, собівартість надаваного одного койко-місця збільшилася до 27 грош.од.

1) дати характеристику втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що виникли одночасно при настанні двох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику готелю, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати.

Практичне завдання 5

Аналізуючи економічний ризик по умовам попередніх завдань заняття, ідентифікувати ризик з таких класифікаційних ознак: причина виникнення, міра об'єктивності рішень, рівень виникнення, сфера виникнення, ступінь правомірності, ступінь припустимості, сфера походження, ступінь системності,

можливість страхування, ступінь впливу на діяльність, тривалість у часу, час прийняття управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА: [1,2,6]

ЗАНЯТТЯ 3

Практичне заняття проводиться з теми 3 робочої програми курсу **“Ризики у виробничій діяльності”**.

Мета заняття – навчити розпізнавати ризикову ситуацію у виробничому підприємстві, аналізувати внутрішні та зовнішні фактори ризику, ідентифікувати виробничий економічний ризик, узагальнювати аналітичну інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень по зниженню ступеня ризиків.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання третьої теми :

??? *що таке виробнича діяльність;*

➤ *які основні види економічного ризику виникають у виробничій діяльності;*

➤ *які основні зовнішні і внутрішні причини виникнення ризикових ситуацій у виробничій діяльності;*

➤ *що уявляє собою ризик незатребування продукції;*

➤ *що уявляє собою ризик невиконання господарського договору;*

➤ *що уявляє собою ризик підсилення конкуренції;*

➤ *що уявляє собою виникнення непередбачених витрат;*

➤ *що уявляє собою ризик втрати майна.*

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ РИЗИК НЕЗАТРЕБУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ
- ◆ РИЗИК НЕВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ
- ◆ РИЗИК ПІДСИЛЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ
- ◆ РИЗИК ВИНИКНЕННЯ НЕПЕРЕДБАЧЕНИХ ВИТРАТ
- ◆ РИЗИК ВТРАТИ МАЙНА

Практичне завдання 1

Розглянути діяльність підприємства по пошиву верхнього одягу, виділив основні етапи діяльності - етапи виробничого циклу.

Виявити можливі виробничі ризики кожного з етапів діяльності, дати характеристику цих ризиків.

Вихідна інформація:

-місце знаходження- м.Харків;

-поставники сировини- Чернігівська фабрика та Харківська фабрика по господарським договорам придбання тканин, рознична торгівля- придбання гудзиків та ниток;

-ринок реалізації- М.Харків, М.Полтава;

-канал збуту продукції - виробник → рознічні пункти торгівлі → споживач.

Практичне завдання 2

Розглянути діяльність будівельного підприємства, виділив основні етапи діяльності - етапи виробничого циклу.

Виявити можливі виробничі ризики кожного з етапів діяльності, дати характеристику цих ризиків.

Вихідна інформація:

-місце знаходження - м.Харків;

-поставники будівельних матеріалів та конструкцій- підприємства будіндустрії м. Харкова, м.Полтави, м.Львова, м.Черкаси, м.Санкт-Петербургу та частково самі замовники;

-замовники на об'єкти будівництва –юридичні особи м.Харкова.

ЛІТЕРАТУРА: [1,6]

ЗАНЯТТЯ 4

Практичне заняття проводиться з теми 4 робочої програми курсу “Фінансові ризики”.

Мета заняття – навчити розпізнавати ризикову ситуацію у фінансовому підприємстві та взагалі на ринку фінансових ресурсів, аналізувати внутрішні та зовнішні фактори фінансових ризиків, ідентифікувати ризик та кількісно оцінювати його величину, узагальнювати аналітичну інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень по зниженню ступеня ризиків.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання четвертої теми :

??? *що являє собою ринок фінансових ресурсів;*

- *чому на фінансовому ринку виникають фінансові ризики;*
- *як класифікують фінансові ризики;*
- *які ризикові ситуації виникають для підприємств при зміні*

купівельної спроможності грошей;

- *що таке інвестиційні ризики;*
- *які існують методи управління фінансовими ризиками, в тому*

числі передбачені законодавством України;

- *що таке ф’ючерсний та опціонний контракти.*

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ БІРЖОВІ РИЗИКИ
- ◆ ВАЛЮТНИЙ РИЗИК
- ◆ ДЕФЛЯЦІЙНИЙ РИЗИК
- ◆ ІНФЛЯЦІЙНИЙ РИЗИК
- ◆ ФІНАНСОВИЙ РИЗИК
- ◆ КРЕДИТНИЙ РИЗИК
- ◆ ОПЕРАЦІЙНИЙ РИЗИК
- ◆ РИЗИК БАНКРУТСТВА
- ◆ РИЗИК ЛІКВІДНОСТІ
- ◆ РИЗИК УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ
- ◆ РИЗИК ЗНИЖЕННЯ ДОХОДНОСТІ
- ◆ ТРАНСЛЯЦІЙНИЙ РИЗИК
- ◆ ФОРВАРДНА УГОДА
- ◆ Ф’ЮЧЕРСНА УГОДА

Практичне завдання 1

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання.

Українське підприємство підписало дві угоди з іноземними компаніями про поставку товару в Україну:

- перша угода – з німецькою фірмою на суму - 500 тис. євро;
- друга угода – з американською фірмою на суму – 70 тис. доларів.

Доставка й оплата товару здійснюється через чотири місяця з моменту укладання угоди. За цей час змінився обмінний курс.

Яка із сторін цих угод підлягає ризику, який це ризик і які його причини? Оцінити кількісно цей ризик та запропонувати варіанти його зниження.

Таблиця 7 - Вихідні дані

Показники	Варіанти	
	1	2
1 Обмінний курс на момент укладання угоди в грн.:		
-за 1 євро;	7,32	7,31
-за 1 долар	5,62	5,73
2.Обмінний курс на момент розрахунків за поставлений товар в грн.:		
-за 1 євро;	7,40	7,36
- за 1 долар	5,43	5,52

Практичне завдання 2

Британська компанія виступає в ролі агента Швейцарського постачальника, що продає обладнання покупцю у США за ціною \$2 млн. При цьому Британська компанія повинна виплатити постачальнику 1,5 млн. швейцарських франків (SFr). Обмінний курс на момент укладання угоди складав: \$2 за 1 ф.ст. та SFr2,5 за 1 ф.ст. Через три місяці здійснюється продаж товару покупцю та самі розрахунки. За цей термін змінилися обмінні курси валю, а саме: \$2,2 за 1 ф.ст. та SFr2,3 за 1 ф.ст.

Який із трьох учасників такого зовнішньоекономічного контракту підлягає ризику, які його причини? Ідентифікуйте цей ризик та визначить кількісну його величину. Які можливі варіанта його зниження?

ЛІТЕРАТУРА: [3,8,9,10]

ЗАНЯТТЯ 5

На першому часі практичного заняття №5 студентами очної форми навчання виконується контрольна робота №1. Контрольна робота спрямована на закріплення і контроль знань студентів по темах першого змістового модуля «Сутнісна характеристика й класифікація економічних ризиків». Контрольна робота виконується по комплекту контрольних тестів і задач.

Другий час практичного заняття проводиться з теми 6 робочої програми курсу *“Оцінка економічних ризиків”*.

Мета заняття – зрозуміти, яке місце займає оцінка економічних ризиків в управлінні ними та оволодіти статистичним методом кількісної оцінки ризиків.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання шостої теми курсу :

??? *що уявляє собою якісний та кількісний аналіз ризиків;*

- *які критерії кількісної оцінки ризиків;*
- *які методи оцінки ризиків існують у нашій економіці;*
- *як при оцінці ризику визначається ймовірність результату події;*
- *що є абсолютною та відносною мірою ризику при статистичному методі оцінці ризику;*
- *як можна оцінити загальний ризик підприємства на основі аналізу його фінансового стану;*
- *як класифікують активи підприємства за ступенем ризику;*
- *що таке коефіцієнт банкрутства підприємства.*

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ АНАЛІЗ РИЗИКІВ
- ◆ ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ
- ◆ КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ
- ◆ ЧАСТОТА ВИПАДКОВОЇ ПОДІЇ
- ◆ ОБ'ЄКТИВНА ЙМОВІРНІСТЬ
- ◆ СУБ'ЄКТИВНА ЙМОВІРНІСТЬ
- ◆ СПОДІВАНЕ ЗНАЧЕННЯ
- ◆ СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ
- ◆ ДИСПЕРСІЯ
- ◆ СЕРЕДНЬОКВАДРАТИЧНЕ ВІДХИЛЕННЯ
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ ВАРІАЦІЇ

Практичне завдання 1

На основі спостережень (20) років про врожайність пшениці сорту “А” треба визначити ймовірність різних рівнів врожайності пшениці, що можливі в майбутньому.

Таблиця 8 - Вихідні дані

Роки спостере- жень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Врожай- ність,ц/га	51	53	63	65	51	54	49	44	45	42	41	43	46	47	48	32	38	37	33	38

Практичне завдання 2

При вкладенні капіталу в проект А з 120 випадків прибуток 25тис.грн.. був отриманий у 48 випадках, 20тис.грн..- у 36 випадках і 30тис.грн..- у 36 випадках. Визначити ймовірність отримання у майбутньому різних рівнів прибутку при вкладенні капіталу в цей проект.

Практичне завдання 3

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання .

Розглядається два проекти А і В щодо інвестування. Відомі оцінки прогнозованих значень доходу від кожного з цих проектів та відповідні значення ймовірностей.

Статистичним методом оцінити міру ризику кожного з проектів та обрати один з них для інвестування.

Таблиця 9 - Вихідні дані

Показники \ Варіанти	0	1
1.Прогнозований прибуток(тис.грн)	400	300
1.1 Оцінка проекту А: - песимістична		
- стримана	720	600
-оптимістична	1100	1000
1.2 Оцінка проекту В -песимістична	300	300
-стримана	800	500
-оптимістична	1200	900
2.Значення ймовірностей		
2.1 Оцінка проекту А -песимістична	0,25	0,30
-стримана	0,50	0,60
-оптимістична	0,25	0,10
2.2 Оцінка проекту В -песимістична	0,30	0,25
-стримана	0,40	0,60
-оптимістична	0,30	0,15

Практичне завдання 4

Оцінити, з яким із двох покупців укладання угоди на поставку товару буде для підприємства менш ризикованим. При цьому є інформація про термін сплати рахунків підприємства цими партнерами (покупцями) в попередні 10 місяців співробітництва.

Таблиця 10 - Вихідні дані

Місяці		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Термін сплати, днів	Фірма А	70	39	58	75	80	120	70	42	50	80
	Фірма В	50	63	32	89	61	45	31	51	55	50

ЛІТЕРАТУРА: [2,5,6,12]

ЗАНЯТТЯ 6

Практичне заняття проводиться з теми 6 робочої програми курсу **“Оцінка економічних ризиків”**.

Мета заняття – оволодіти аналітичним методом кількісної оцінки ризиків та методом чутливості проекту.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання шостої теми курсу :

??? *що лежить в основі аналітичного методу оцінки ризиків;*

- *що таке фінансова стійкість підприємства;*
- *що таке платоспроможність, ліквідність;*
- *як класифікуються активи підприємства за ступенем ризику;*
- *як визначаються коефіцієнти поточної, критичної, абсолютної ліквідності;*
- *що таке ризик ліквідності;*

- які існують варіанти застосування аналітичного методу в практиці оцінці економічних ризиків;
- що показує та як визначається коефіцієнт чутливості бета;
- як визначається точка беззбитковості та як її можна застосувати в оцінці економічних ризиків.

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ
- ◆ ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ
- ◆ ЛІКВІДНІСТЬ
- ◆ ПОТОЧНІ АКТИВИ МІНІМАЛЬНОГО РИЗИКУ
- ◆ ПОТОЧНІ АКТИВИ МАЛОГО РИЗИКУ
- ◆ ПОТОЧНІ АКТИВИ СЕРЕДНЬОГО РИЗИКУ
- ◆ ПОТОЧНІ АКТИВИ ВИСОКОГО РИЗИКУ
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ ПОТОЧНОЇ ЛІКВІДНОСТІ (ПОКРИТТЯ)
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ КРИТИЧНОЇ ЛІКВІДНОСТІ
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ АБСОЛЮТНОЇ ЛІКВІДНОСТІ
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ ЧУТЛИВОСТІ (β)
- ◆ ТОЧКА БЕЗЗБИТКОВОСТІ

Практичне завдання 1

Визначити, яке з підприємств здійснює менш ризиковане вкладення капіталу у цінні папери.

Таблиця 11 - Вихідні дані (млн.грн.)

Показники	Величина
1. ПІДПРИЄМСТВО 1	
1.1 Власні засоби	5
1.2 Максимально можливі збитки	3,5
2. ПІДПРИЄМСТВО 2	
2.1 Власні засоби	30
2.2 Максимально можливі збитки	12

Практичне завдання 2

По вихідним даним (планові показники) розрахувати коефіцієнти безпечності проектів А та Б з обсягу виробництва, ціни, постійних і змінних витрат.

Зробити висновки, який з аналізуючи проектів є менш ризикованим.

Таблиця 12 - Вихідні дані

Показники	Од. вим.	Величина
1.ПРОЕКТ А		
1.1 Ціна одиниці продукції	грн..	8,0
1.2 Змінні витрати на одиницю продукції	грн..	7,0
1.3 Постійні витрати	тис.грн	238
1.4 Обсяг виробництва	тис. од.	250
2.ПРОЕКТ Б		
2.1 Ціна одиниці продукції	грн.	9,5
2.2 Змінні витрати на одиницю продукції	грн..	8,4
2.3 Постійні витрати	тис.грн	265
2.4 Обсяг виробництва	тис. од.	290

Практичне завдання 3

Це завдання можна запропонувати на самостійне виконання для закріплення матеріалу з питання оцінки ризиків. Студенти самостійно вибирають матеріал-вихідні дані для аналізу структури активів підприємства.

По вихідним даним, представленим у балансі підприємства, зробити класифікацію активів підприємства за ступенем ризику.

Проаналізувати структуру активів за два звітних періоди та дати відповідь, зменшується або збільшується ризик ліквідності підприємства. Відповідь обґрунтувати. Навести використаний баланс підприємства.

ЛІТЕРАТУРА: [2,5,6,12]

ЗАНЯТТЯ 7

Перший час практичного заняття проводиться з теми 6 робочої програми курсу “Оцінка економічних ризиків”.

Мета заняття – оволодіти експертним методом кількісної оцінки ризиків.

Вирішуючи практичні завдання та обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з’ясувати такі питання шостої теми курсу :

??? що лежить в основі методів експертних оцінок;

- що таке експертна оцінка;
- хто може бути експертом;
- як формується група експертів;
- як можна визначити компетентність групи експертів;
- що таке коефіцієнт конкордації;
- які існують варіанти застосування експертного методу оцінки

ризиків;

- що таке індекс BERI.

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА
- ◆ ЕКСПЕРТ
- ◆ ЕКСПЕРТНА ГРУПА
- ◆ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ ГРУПИ
- ◆ КОЕФІЦІЄНТ КОНКОРДАЦІЇ
- ◆ ІНДЕКС BERI

Практичне завдання1

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання .

Оцінити, враховуючи дані експертів, ступінь ризику запланованого обсягу робіт, якому підлягає будівельне підприємство у наступному кварталі.

В якій зоні знаходиться цей ризик?

Таблиця 13 - Шкала меж ризику

Межі зон ризику	0	0,1- 2,5	2,6- 5,0	5,1- 7,5	7,6- 10,0
Зони ризику	безризикова	мінімального ризику	підвищеного ризику	критичного ризику	неприпустимого ризику

Таблиця 14 - Вихідні дані

Фактори ризику	В а р і а н т и			
	1		2	
	бал	вага	бал	вага
1.Розірвання укладеної угоди	0,5	2,0	0,7	0,5
2. Втрата потенційного замовника	х	х	0,4	0,5
3.Консервація об'єкта будівництва	0,4	1,0	х	х
4. Зриви в питаннях фінансування з боку замовника	0,5	4,0	0,4	3,0
5.Незабезпеченість робіт сировиною та матеріалами	х	х	0,5	1,0
6.Зниження якості будівельної продукції	0,2	0,5	0,3	1,0
7.Вихід із ладу машин та механізмів	0,3	1,0	х	х
8.Порушення трудової дисципліни ⁰¹	0,1	0,5	0,2	1,0
9.Відсутність документації на початок будівництва	0,4	0,5	0,5	1,0
10.Несприятливі погодні умови	0,3	0,5	0,4	2,0
Всього	х	10,0	х	10,0

Другий час практичного заняття проводиться з теми 7 робочої програми курсу **“Ризик – менеджмент – частина фінансового менеджменту”**.

Мета заняття – оволодіти основними прийомами управління ризиком.

Обговорюючи теоретичні питання, студент повинен з'ясувати такі питання сьомої теми курсу :

??? що таке стратегія і тактика управління ризиком;

- які існують основні правила здійснення ризик- менеджменту;
- як організувати ризик- менеджмент на підприємстві;
- які існують основні прийоми розв'язання та зниження ступеня ризику.

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- ◆ РИЗИК- МЕНЕДЖМЕНТ
- ◆ СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ
- ◆ ТАКТИКА УПРАВЛІННЯ
- ◆ ФУНКЦІЇ ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ
- ◆ ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ
- ◆ ОСНОВНІ ПРАВИЛА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
- ◆ СТРАТЕГІЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
- ◆ ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКУ
- ◆ ВІДРАХУВАННЯ РИЗИКУ
- ◆ ПЕРЕДАЧА РИЗИКУ
- ◆ ЗНИЖЕННЯ СТУПЕНЯ РИЗИКУ
- ◆ ДИВЕРСИФІКАЦІЯ
- ◆ ЛІМІТУВАННЯ
- ◆ САМОСТРАХУВАННЯ
- ◆ СТРАХУВАННЯ

На другому часі практичного заняття узагальнюється матеріал з метою підготовки студентів до контрольної роботи №2.

ЛІТЕРАТУРА: [2,3,5,6,7,12]

ЗАНЯТТЯ 8

На першому часі практичного заняття №8 студентами очної форми навчання виконується контрольна робота №2. Контрольна робота спрямована на закріплення і контроль знань студентів по темам другого змістового модуля «Аналіз та управління економічними ризиками». Контрольна робота виконується по комплекту контрольних тестів і задач.

Другий час практичного заняття проводиться з теми 7 робочої програми курсу *“Ризик- менеджмент як частина фінансового менеджменту”*.

Мета заняття – практичне застосування основних прийомів управління ризиком.

Вирішуючи практичні завдання, студент повинен з’ясувати як в практичній діяльності застосувати той чи інший метод управління ризиками.

На цьому практичному занятті доцільно використати умови та розрахунки практичних завдань, що виконувались на заняттях № 2 (завдання 1,2 та 3), 3 (завдання 1,2), 4 (завдання 1) та 7 (завдання 1).

Аналіз ризикової ситуації, що наведена в умовах цих практичних завдань, а також розрахунки можливих втрат від ризику дозволяють студентам запропонувати можливі прийоми управління ризиками. При цьому слід обговорити, які саме заходи пропонуються вітчизняним законодавством й страховими компаніями.

ЛІТЕРАТУРА: [2,3,5,7]

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Основна навчальна література

- 1 Абчук В.А. Предпринимательство и риск. – Л.: ЛФ ВИПК РП. 1991.
- 2 Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. диск. – К.: КНЕУ, 2000.
- 3 Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. –К.: ТОВ “Борисфен –М”, 1996.
- 4 Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения.: Уч. пособие. –М.: Дело и Сервис, 1999
- 5 Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навч. посібник. –К.: КНЕУ, 2005.
- 6 Світлична Т.І. Теоретичні основи курсу “Економічний ризик та методи його вимірювання”. Навчальний посібник. Друге видання, доповнене і перероблене. Навч. . пос. –Харків: ХДАМГ, 2004.

2. Додаткові джерела

- 7 Глущенко В.В. Управление рисками. Страхование. –Железнодорожный: Крылья, 1999.
- 8 Дубров А.М., Лагаша Б.А., Хрусталеv Е.Ю. Моделирование рисковvх ситуаций в экономике и бизнесе: Уч. пособие/ Под ред. Б.А.Лагоши._ М.: Финансы и статистика, 1999.
- 9 Первозванский А.А., Первозванская Т.Н. Финансовый рынок; расчет и риск.- М.: Инфа-М, 1994.
- 10 Тони Райс, Брайн Койли. Финансовые инвестиции и риск. Пер. с англ.- К.: Торгово-издательское бюро BVH, 1995.
- 11 Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры).- М.: Прогресс, 1982.

3. Методичне забезпечення

- 12 Світлична Т.І. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу “Економічні ризики”- Х.: ХДАМГ, 2006.
- 13 Світлична Т.І. Методичні вказівки для самостійного вивчення курсу “Економічний ризик та методи його вимірювання”. Х.: ХНАМГ, 2005
- 14 Світлична Т.І. Методичні вказівки для самостійної роботи студентів з вивчення курсу “Економічні ризики ”. Х.: ХНАМГ, 2006

ЗМІСТ

Стор.

1. Загальні положення.....	3
2. Зміст практичних занять.....	5
Список літератури.....	27

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичні вказівки до проведення практичних занять з курсу “Економічні ризики” (для студентів 4 курсу денної та 3 курсу заочної форм навчання спеціальності 6. 050100 «Економіка підприємства»).

Укладач: Тетяна Іванівна Світлична

Редактор М.З. Аляб'єв

Верстка: І.В. Волосожарова

План 2009, поз. 361 М

Підп. до друку 22.06.09	Формат 60х84	1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.-друк. арк. 1,2		Обл.-вид. арк. 1,5
Зам. №	Тираж 50 прим.		

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12